

**J. Lucassen, L. Lucassen (eds.),
Migration, migration history, history:
old paradigms and new perspectives**

Piet Creve, departement Archief AMSAB

Misschien wel het belangrijkste inzicht uit de studie van migraties van de laatste decennia, is dat die historisch gezien een normaal verschijnsel zijn. En normaal mag hier zeer letterlijk genomen worden: migraties vormen geen uitzonderlijke gebeurtenissen. Ze zijn de regel, de norm. Deze vaststelling is weinig spectaculair, maar dat is de wetenschap dat de aarde rond de zon draait vandaag ook niet meer. En het is niet omdat kennis banaler wordt, dat ze aan belang verliest. Dat dit inzicht niet alleen historisch relevant is, maar ook politieke repercussies heeft, had de lezer allicht reeds zelf geconcludeerd.

De vroegere abnormale of uitzonderlijke status van de migratie werd op diverse manieren verklaard. Migratie was een crisisfenomeen, een karakteristieke component van de industriële revolutie of nog, een onderdeel van het moderniseringsproces van de maatschappij. Begin jaren '60 krijgt het nieuwe paradigma vorm: migraties maken deel uit van een algemeen menselijk patroon en zijn essentieel in het leven van families en voor de arbeidsmarkt. Of vrij naar Charles Tilly: "*The history of migration is the history of social life*".

In een omstandige inleiding geven beide redacteurs eerst de bestaansreden van dit werk aan. Ze constateren een sterke toename van historische studies over migraties en bovendien hebben historici hun werkterrein enorm verbreed en verdiept. Het leek hen dus hoog tijd voor een status questionis die zowel probeert het theoretische instrumentarium te verfijnen als de vooruitgang op diverse deelgebieden te integreren. Een poging daartoe werd ondernomen op de conferentie 'Migration and Settlement in a Historical Perspective: Old Answers and New Perspectives' in september 1993. Dit boek is er deels de neerslag van.

Migratieonderzoek was aanvankelijk sterk gericht op het uitwerken van typologieën. Om een uitermate complexe materie te lijf te gaan, is dit een aanvaardbare methode. Maar typologieën versmallen dikwijls tot vastroestende tweedelingen. Een eerste typologie maakt een opdeling tussen vrije en niet-vrije migratie. Casestudy's hebben echter overduidelijk aangetoond dat, hoe evident dit onderscheid ook mag lijken, de grens tussen beide niet zo scherp te trekken is. Er is eerder sprake van een overgangsg gebied tussen twee polen. Of anders gesteld: een a priori onderscheid tussen vrije of niet-vrije migratie is moeilijk hard te maken.

Een tweede opdeling is die tussen economische migranten en vluchtelingen. Ook deze benadering kan logisch lijken. Een eerste probleem hier is dat de invulling van de term 'vluchteling' meestal gebeurt door het ontvangende land. Die definitie is ideologisch gekleurd en vertaalt zich bijvoorbeeld in een politiek beleid dat onwelkome economische vluchtelingen onderscheidt van zorgvuldig geselecteerde vluchtelingen met politieke motieven. De appreciatie van deze vluchtelingen door de ontvangende landen is trouwens sterk tijdge-

Opvangcentrum voor vluchtelingen van het Rode Kruis België (Foto Yasmin Horozic)

bonden. Het oprollen van het IJzeren Gordijn heeft migraties van Oost- naar West-Europa in een heel ander daglicht geplaatst. Bij de migranten zelf spelen dikwijls zowel economische als politieke motieven.

Wat migratieonderzoekers ook verdeelt is dat de enen de klemtoon leggen op het bewegingsaspect, terwijl de anderen het vestigingsaspect benadrukken. Een ander onderscheid is dat tussen migranten die gedreven worden door een naakte strijd om het bestaan en zij die hun niet zo uitzichtloze uitgangssituatie willen verbeteren. Ook hier toont onderzoek aan dat deze dichotomieën weinig werkzaam zijn.

Migratieonderzoek wordt verder beïnvloed door een aantal specifieke invalshoeken. Een eerste is die waarbij migratiestromen en vestigingsprocessen bestudeerd worden vanuit een nationaal perspectief. De aandacht gaat hier vooral naar de rol die de staat speelt, bijvoorbeeld door het stimuleren van koloniale vestiging. Bij deze benadering blijft de werking van de (interna-

tionale) arbeidsmarkt onderbelicht. Vanuit een tweede invalshoek wordt de industriële revolutie beschouwd als dé cesuur in de migratiegeschiedenis. Hoewel de afstand en de omvang van migraties in de 19e eeuw geweldig toenamen, liepen de structurele oorzaken ervan grotendeels parallel met die uit de periode ervoor. Tenslotte is het migratieonderzoek lang gedomineerd geworden door studies over transatlantische migraties van Europa naar (Noord-) Amerika.

De kritische tour d'horizon sluit af met enkele aanbevelingen die het verdere migratieonderzoek zouden moeten sturen. Typologische benaderingen van migraties kunnen waardevol zijn, maar dreigen het globale beeld te versluieren. Vertrekkend vanuit de basisdefinitie van migratie als een permanente of semi-permanente verandering van woonplaats, pleiten beide redacteuren van dit boek voor meer comparatieve studies. Bij dit onderzoek moeten migratienetwerken een belangrijk aandachtspunt zijn. Naast een analyse van het gevoerde over-

heisbeleid inzake migratie, is ook een socio-economische benadering essentieel.

Het uiteindelijke doel van een meer synthetische benadering van migratiestudies is de integratie ervan "into the mainstream history". Die noodzaak wordt overtuigend aangetoond met frappante voorbeelden uit de West-Europese geschiedschrijving. In overzichtsgeschiedenissen blijken migraties soms niet meer dan een anekdotische voetnoot. Wat België betreft, vinden de redacteurs enkel beknopte opsommingen van migraties in algemene historische werken. Migraties lijken daarin ook 19e-eeuws of nog ouder te zijn. In recente werken onder redactie van Els Deslé en Anne Morelli bijvoorbeeld en in publicaties van Frank Caestecker wordt dit beeld bijgesteld⁽¹⁾.

Inleidingen hebben de wat vervelende eigenschap dat ze de krenten uit het brood presenteren nog voor de lezer er zijn tanden kan in zetten. Toch blijft er nog veel lekkers over. Het corpus van het boek valt uiteen in drie delen. Het eerste deel behandelt theoretische en methodologische kwesties. In het volgende deel wordt het continuum tussen vrije en gedwongen arbeidsmigratie onderzocht. Deel drie heeft als titel *Migration and its enemies* en behandelt reacties op migraties in diverse periodes en gebieden. De grote lijnen die uit de diverse bijdragen naar voor komen, expliciteren en versterken wat in de inleiding werd vooropgesteld.

Het is moeilijk zich migratieonderzoek voor te stellen dat tenminste niet impliciet comparatief is. In dit boek is de vergelijking zeer nadrukkelijk en volgehouden aanwezig. Dat levert onverwachte en verfrissende confrontaties op. Het quasi monopolie van de natiestaat als eenheid van analyse bij vergelijkend onderzoek wordt hier bovendien doorbroken. Alle auteurs

brenge in hun bijdragen wel stukken of zinnen die in het geheugen blijven haken, "food for thought". Zo stelt David Eltis: "Perhaps the essential meaning of modernization is worker acceptance of waged labour and a stress on consumption of goods and services - for which pecuniary income is necessary - over non-pecuniary rewards in the form of leisure or independence" (pp. 105-106). Of het zinnetje van Robin Cohen uit de laatste bijdrage (*Shaping the nation, excluding the other*): "We know who we are by who we reject. Or - to be more pertinent to my current argument - we know who we are by who we eject" (p. 354).

Het werk sluit af met een collectieve bibliografie van een kleine vijftig bladzijden, en met indexen op thema, naam en geografische eenheid.

(1) Zie bv. E. DESLÉ, R. LESTHAEGHE en E. WITTE (red.), *Denken over migranten in Europa*, Brussel: VUBPress, 1993; A. MORELLI, *Histoire des étrangers et de l'immigration en Belgique de la préhistoire à nos jours*, Bruxelles: Editions Vie Ouvrière, 1992, en F. CAESTECKER, *Vluchtelingenbeleid in de naoorlogse periode*, Brussel: VUBPress, 1992.

J. LUCASSEN, L. LUCASSEN (eds.), *Migration, migration history, history: old paradigms and new perspectives*, Bern-Berlin: Lang, 1997, 454 p.